

se vláda snaží cíle toho dosíci, jsou podle autora nedostatečné. Účelu může býti dosaženo jen cestou zákonodárnou. Dosavadní zákonodárné pokusy, aby mandát a úřad prohlášeny byly za nesrovnatelné — a o pasivní právo volební běží tu nejvíce —, nesetkaly se s úspěchem. Pokusy podobné dlužno však obnoviti, nejen v zájmu správy, nýbrž i úředníků samých. — Článek *Die religiösen Übungen in der Schule und das Staatsgrundgesetz* má za účel dokázati, že agitace spolku „Volná škola“ ve Vídni proti účastenství žáků na náboženských úkonech školou předepsaných neprávem se odvolávala na čl. 14 zákl. zák. stát. o všeob. právech stát. občanů. — Stať *Die Reform des Heimatrechtes* napsána byla před provedením chystané reformy r. 1896. — Stať *Zur Verwaltungsreform in Österreich* vyvolána byla diskusí o pamětním spise vlády *Studien zur Reform der inneren Verwaltung* ve Víd. Právn. Společnosti (1905). Spisovatel pokládá celkovou reformu správy ve velkém stylu za možnou teprve tehdy, až v novém parlamentě se všeobecným právem volebním nastanou veliké proudy s dalekosáhlými cíli. — Článek *Die Kremstierer Grundrechte* je kritickou úvahou o Fischelově knize *Die Protokolle des Verfassungsausschusses über die Grundrechte* (Viedeň, 1912). — Spieglova práce *Hye und die Wiener Revolution* (Lipsko, 1910) byla spisovateli podnětem k napsání stati *Die niederösterr. Landstände und die „Genesis“*. — Také tři poslední články Hugelmannovy v oddíle *Staatsrechtliches* vyvolány byly jednotlivými spisy. Kniha Danzerova *Das neue Österreich* (Viedeň, 1908) dala autorovi podnět k napsání stati *Zur Frage der nationalen Ländergliederung in Österreich*, spis Riehlmannův *Politische Bildung* (Lipsko, 1908) byl mu podnětem ke článku *Politische Bildung*, a podobně povstala stať *Option und Plebiszit* po uveřejnění Stoerkovy práce pod tímž záhlavím (Lipsko, 1879).

V oddíle posledním, *Biographisches*, podáno jest šest životopisných příspěvků o vynikajících mužích rakouského kulturního života, Ant. svob. p. Salvottim, Fr. Schuselkovi, Ant. svob. p. Hyeovi, Ad. Fischhofovi, A. Th. Michelovi a Em. v. Ottenburgovi. Tři z nich, Schuselka, Michel a Ottenburg, mají pro nás zvláštní význam i tím, že jsou z Čech. K. K.

Právní filosofie.

Krašković Ludwig Dr., Die Psychologie der Kollektivitäten. Aus dem Kroatischen übersetzt von S. von Posavec. Vukovar 1915.

Spis Kraškovićův důstojně se řadí ke kolektivně psychologickým dílům staršího rázu, jako jsou známé spisy Sigheleho a Le Bonovy. Pravíme „staršího rázu“, poněvadž v poslední době jmenovitě vlivem Wundtovy Völkerpsychologie, již Krašković sice cituje, ale jejímuž základnímu pojetí celého problému nevěnuje dostatečné pozornosti, ujímá se v kolektivně psychologických úvahách filosoficky prohloubenější a kritičtější oceňování jednotlivých dat z okruhu hromadné psychické činnosti lidské.

Nedostatek tento vrhá svůj stín na celé jinak záslužné dílo. Především jest jeho důsledkem nejasnost ohledně vlastního předmětu pojednání.

Necháváme tu stranou úvahy o tom, zda i zvířecí společnosti jsou předmětem sociologie, jak auktor se domnívá, poněvadž v dalších rozborech přirozeně toto příliš široké, a jak proti auktorovi za to máme, dnes již překonané pojetí sociologie, nejeví stop. Za podstatnější pokládáme, že auktor pod názvem kolektivní psychologie pojednává nejen o psychologii davu, nýbrž konstruuje i psychologii volnějších svazků, ano na jednotlivých místech jedná pod tímto názvem o vlivu společnosti na psychické dění vůbec, tak že mu kolektivní psychologie splývá s psychologií národů ve smyslu Wundtově, což mu však nevadí, aby na jiném místě pod tímtož záhlavím nejednal o suggesti a nevplétal obšírné úvahy o jejím vlivu na trestní odpovědnost. Toto široké pojetí úkolu ovšem o sobě by nebylo vadou, kdyby právě auktor si byl uvědomil, že tu jde o různé skupiny zjevů, jejichž vzájemnou příbuznost teprve by bylo nutno prokázati. To by ovšem bylo předpokládalo zaujetí jasného stanoviska k celé řadě psychologických, snad i psychiatrických, právnických, sociologických a filosofických problémů. Ale bez ujasnění o těchto otázkách celý spis jest spíše zajímavou snůškou jednotlivých dat, jejichž vědecké zpracování téměř úplně chybí. Neboť bez tohoto jasného podkladu pozbývají i příležitostní kritické úvahy auktorovy přesvědčivosti, postrádáme vyššího jednotného hlediska, s něhož právě auktorovo řešení bychom mohli chápati jako nutné.

Hlubšímu zpracování problémů vadí do jisté míry i technika vědecké práce auktorovy: Aspoň dvě třetiny textu totiž tvoří citáty z jiných auktorů, tak že spis podobá se spíše kolektaneím pilného čtenáře, než skutečnému vědeckému dílu. Tento dojem se ještě zesiluje, přihlédneme-li blíže k rázu použitých excerptů. Jsou to z největší části úsudky, k nimž jiní auktoři dospěli, kdežto material, s nímž pracovali, i myšlenkové postupy, jimiž ke svým úsudkům došli, jsou nechány téměř úplně stranou. A to pokládáme za nejvážnější nedostatek spisu. Neboť, co ten neb onen auktor míní, je nám celkem dosti lhostejno, dokud nevíme, oč své mínění opírá. Když tedy Kraškovič své mínění buduje na takových neopřených projevech autorit, postupuje podobně, jako se pracovalo a pracuje u scholastiků, vědeckou v dnešním slova smyslu však taková práce není.

V každém směru platí tedy o spise Kraškovičově, že „méně by bylo bývalo více“. Obdivujeme se jeho píli a sečtělosti i trpělivosti, ale rozhodně by bylo radno, aby některý ze spousty problémů, jichž se dotýká, ještě jednou zpracoval, jen naň se omezil, a pro materiál, jež patrně má po ruce, skutečně kriticky rozebral. Jako přípravu k takové práci bychom pak jeho spis upřímně vítali.

Jak rozsáhlý okruh problémů auktor si předkládá, patrně již ze základního rozdělení jeho díla. Členit je ve tři kapitoly, z nichž první pod nadpisem (méně vhodným) „kolektivní duch“ řeší otázku oprávněnosti psychologie kolektivity, a vymezuje předmět a povahu jejího zkoumání, druhá jedná o „morálce a inteligenci kolektivity“, a třetí o „zločinu a trestu kolektivity“.

Těžisko spisu leží v kapitole první, kde především auktor se snaží dokázati existenci kolektivního ducha. Přes téměř nepřehledné bohatství

citátů z auktorů, kteří duši davu, národa a pod. uznávají nebo popírají, zdá se mi, že vlastní jádro otázky zůstává dosti nejasným. Neboť domnívá-li se auktor, že existence kolektivního ducha jest prokázána jednotlivými poučkami kolektivní psychologie, jmenovitě poznatky o závislosti řeči, náboženství, civilisace, umění, literatury, morálky, práva a institucí (str. 11) na společenském životě, nalézá se tuším v logickém kruhu. Nikdo ovšem nebude popírat, že společenský život na duševní vývoj vykonává vliv, ale o to právě jde, zda proto máme duševní život chápati jako funkci jednotlivcovu, či jako funkci celku. Jinými slovy: izolované individuum je právě tak jen pomůckou vědeckého poznání, jako celek, při němž nepřihlížíme k jeho součástkám, a jen cíl vědeckého badání je rozhodný pro to, zda té neb oné „mezní hodnoty“ používáme. A to právě auktor přehlíží, že jeho problém je jenom jedním z případů základního filosofického problému, poměru celku k částem a naopak. Kdyby to si byl uvědomil, stěží by se byl odhodlal napsati (str. 18), že psychologie kolektivit nám aspoň do jisté míry vysvětlila, proč jednatelce kolektivně často jinak se chová, než ve stavu izolovaném a že psychologie kolektivit dokázala, že kolektivity mají samostatný život, svého ducha, a jednatelce, člen kolektivity, podřizuje se zákonům zachování kolektivity, a podléhá z různých důvodů kolektivnímu duchu. Zdá se mi, že právě psychologie kolektivit nic z toho dokázati nemůže, dokud právě nedokáže, že kolektivita má samostatnou, na svých součástech nezávislou duševní činnost. Ale již tato otázka nám ukazuje, že celý problém spočívá ve smyslu slova „duševní“. Rozšíříme-li smysl tohoto slova přes okruh individuální činnosti, pak právě mu dáváme tak obsáhlý smysl, že slovo samo se stává vědecký bezcenným. To nejlépe patrné jest v tom, že auktor sám za příčinu, proč jednatelce podléhá kolektivnímu duchu, uvádí vědomé a nevědomé nápodobení, suggestci, vliv čísla, vliv strachu a pod., a za hlavní důvod uvádí suggestci. To vše ale nepředpokládá právě kolektivního ducha, nýbrž stále tu jde o individuálně psychické zjevy, třeba by jejich charakteristický znak spočíval ve vzájemném na sebe působení různých individuí. Auktor ovšem na str. 24 blíží se tomuto poznatku, když praví, že z nedostatku individuální psychologie vyplývá nutnost psychologie kolektivit. V tom bylo by správné jádro, kdybychom této větě mohli rozuměti tak, že psychologie nemá přihlížeti jen k psychickému dění individua, jež si představujeme jako izolované, nýbrž že i psychické dění v individuu ve společnosti stopovati má. Pak by právě předmětem psychologie kolektivit bylo, zkoumati, jaké úchytky v psychickém dění nalézáme, stopujeme-li je v tom stavu, v němž ve zkušenosti jedině se vyskytuje, totiž ve společnosti. Psychologie by takto postupovala podobně jako fyzika, jež zjistivši zákony volného pádu ve vzduchoprázdném prostoru stopuje, jaké úchytky nastávají tam, kde tření, odpor vzduchu, a jiné vlivy paralyzují částečně vliv přitažlivosti zemské. Ale k tomu právě nepotřebujeme supposice nějakého kolektivního ducha. Praví-li auktor dále, že kolektivní duch jest výsledkem vztahů individuálních duchů ve spojení s okolím, „zkrátka výsledkem asociace“, a že asociace jest tvůrčí synthese, něco jiného než její složky, má nepochybně pravdu,

ale tato pravda je spíše zakryta, než objasněna tvrzením, že tento celek bychom byli oprávněni nazývat kolektivním duchem. Tento celek právě jest asociace lidská, čili společnost sama, jejíž funkce je to, co auctor jmenuje kolektivním duchem. Zcela nemístným zdá se mi, táže-li se auctor (str. 24.) dále, zda kolektivní duch má nějaký fyzický substrát, ku př. nějaký druh vlnění zvláštní povahy, a domnívá-li se, že snad časem věda takový substrát nalezne, i těší-li se, že prozatím, i není-li ještě tento fyzický substrát objeven, jsme přece oprávněni o kolektivním duchu mluvit. Jest auctorovi skutečně neznámo, že moderní psychologie přenechává klidně otázku po substrátu duševní činnosti, po existenci duší, theologii, a správně za předmět vědeckého badání pojímá jen určité funkce lidské? A tu bychom na počátku dvacátého století měli hledati ještě nějakého ducha kolektivity? A kdyby nakonec bylo možno vůbec mluvit o substrátu kolektivně psychického dění, rozličném od kolektivity samé, nešlo by tu jistě o součást psychologie, nýbrž o jakousi kolektivní fyziologii, neboť i v individuálním psychickém dění hmotný jeho substrát netvoří předmět psychologie, nýbrž fyziologie. Jako pak psychické dění nikdy nemůže býti vysvětleno fyziologií, poněvadž tu jde o zcela různý předmět, metody i cíle poznání, právě tak měla by se věc s famosním auctorovým substrátem kolektivního ducha.

Dokud nemáme rozřešenu otázku, zda nám jde o psychické dění, či o dění socialní, jinak zda chceme přihlížeti více k částem nebo k celku, jest i členění psychických celků, jímž auctor dále se zabývá, nejasným. Stále právě vadí nepřesné vymezení předmětu. Buď totiž se tážeme, jak psychicky jednotlivci se chová v celku, a pak jde o otázku psychologickou. Anebo se tážeme, jak funguje společenský celek, a pak jde o otázku sociologickou. Je jasno, že jiné rozdělení celků dostaneme, klassifikujeme-li je sle stanoviska psychologie, a jiné, jde-li nám o poznatky sociologické.

V kapitole druhé, nadepsané „Morálka a intelligence kolektivit“ nejvíce vystupuje zvláštnost techniky auctorovy práce, již nahoře jsme charakterisovali. Není tato kapitola, než snůškou citátů z auctorů nej-různějších dob a národů, při čemž jediný výsledek jest, že byli a jsou spisovatelé, kteří morálku a intelligence celku posuzovali méně příznivě, a jiní, kteří je posuzovali příznivěji, než morálku a intelligence jednotlivců. Chceme-li ale mluvit o hodnotách, musíme míti nějaké měřítko, a to nám tu vůbec chybí. Vždyť jest docela dobře možno, ano pravděpodobno, že podle různosti vývojového stupně, podle různosti složení společenského celku, konečně podle různosti cílů, se v proudu dějin mění poměr mezi intelligencí i morálkou společnosti na jedné, a jednotlivců ji tvořících na druhé straně. Ostatně nemyslím, že by intelligence a morálka byly psychologické pojmy, a že by tedy psychologie kolektivity, kdybychom již o ní chtěli mluvit, se mohla tak nejasnými pojmy zabývat. Vždyť těmito výrazy hodnotíme psychické dění. Předpokládají tedy již znalost těchto procesů samých. Hodnocení pak dopadne zcela různě podle toho, co pokládáme za cíl psychické činnosti. Zajímavé poznámky o morálce a intelligence soudů a zákonodárných shromáždění byly by velmi cenné, kdyby právě auctor byl základ, na němž své poznatky budovati chce, aspoň poněkud jasněji propočoval.

Dnes nezbyvá nám po přečtení této kapitoly, než neuspokojující dojem, že, jako jsou hloupi a špatní lidé, tak jsou méně moudré a méně dobré společenské celky. Potřebujeme ale k takovému poznatku kolektivní psychologie ?

Třetí oddíl, nadepsaný „zločin a trest kolektivity“ vypadá již zcela z rámce pojednání věnovaného kolektivní psychologii. Neboť i když pojem psychologie sebe více rozšíříme, otázku trestní odpovědnosti a trestní reakce pod něj vpraviti nelze. Opět nás tu auctor zasypává citáty z nejrůznějších auctorů, kteří kdy o trestní odpovědnosti a o trestání kolektivity se zmínili, a opět postrádáme tu vymezení hlediska, s něhož auctor tyto zjevy posuzovati chce. Že král Zvonimír pro zločiny jednotlivců předpověděl trest celému národu (str. 89), je snad zajímavý výpisek z kroniky, ale s otázkou trestní odpovědnosti přece tento a podobná fakta nemají co činiti. Také kolektivní ručení za zločiny, s nímž ve starších právech se setkáváme, možno snad spíše posuzovati jako primitivní policejní opatření, nebo jako naivní uplatnění instinktivních, snah, račově hygienických, že by tu však působily nějaké poznatky kolektivně psychologické, třeba sebe nejasnější, pokládám proto za vyloučeno, že tato ustanovení pocházejí z dob, kdy ještě ani při posuzování individuální odpovědnosti psychologické momenty se neuplatňují.

Kriminologické úvahy o odpovědnosti ze zločinů suggerovaných nebo v hypnose spáchaných, konečně zločinů davových jsou celkem správné, ale chybí právě odůvodnění. Kdyby tu byl auctor šel poněkud hlouběji, byl by asi viděl, že právě jeho konstrukce kolektivního ducha je také kriminologicky neupotřebitelná. Vždyť proti celé řadě odchylných názorů nalehavě hájí individuální odvažování odpovědnosti i při kolektivních deliktech. Obšírné úvahy o zločinných sektách a o vlivu veřejného tisku na zločinnost, konečně o zločinnosti a trestnosti korporací, jsou sice velmi zajímavé, ale trpí stejně neproporovaností základního pojetí. Proto také výtěžek této obšírné partie spisu až překvapuje svou chudostí. Shrnuje jej auctor ve slova: „Při zločinech davu, sekty a korporace musíme kolektivní vůli a kolektivní vinu davu, sekty a korporace rozlišovati od individuální vůle a individuální viny členů těchto kolektivit. Poměr kolektivní a individuální vůle a viny mají určití zákony individuální psychologie a psychologie kolektivit. Členové kolektivity mají býti potrestáni jen podle míry své individuální viny; kolektivity mají býti jen potud potrestány, pokud jest to možno, aniž by nevinní členové kolektivity trest pocítovali, i jest takový kolektivní trest jen v korporací možný. Korporace jest vedle toho za své jednání i soukromoprávně odpovědná; podle tendence moderního práva jest také bez vlastní viny odpovědná, ale jen v tom případě, odpovídá-li to sociální spravedlnosti“.

Pro naši úvahu, kde nemůžeme tyto výsledky jednotlivě rozebírat, stačí zjištění, že k nim jiní dospěli bez kolektivní psychologie, a že se auctorovi nepodařilo svými úvahami tyto pravdy učiniti nepochybnějšími, než již bez nich byly.

Kallab.